

DE AGRARISCHE BLIJVERSAANPAK LIMBURG

HANDREIKING

31 maart 2025

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Intermezzo: Naar een Limburgs beleid voor agrarische blijvers.....	5
De aanpak in kort bestek.....	6
Intermezzo: Grond, Geld en Gunning	10
De voorgestelde werkwijze op hoofdlijnen.....	12
Intermezzo: Voorgestelde organisatie.....	15
Verantwoord maatwerk in 6 stappen.....	17
Intermezzo: Typische casuïstiek van Blijversaanpak-praktijkgevallen	24
Samen werken aan de Blijversaanpak.....	27
Intermezzo: Hoe ziet de samenwerking er uit?	31
Implementatieplan: van handreiking naar handleiding	32
Intermezzo: De proef op de som	34
Verantwoording.....	35

Voorwoord

De Limburgse agrarische sector is klaar voor focus op de toekomst. Met een helder perspectief voor de 'blijvers', boeren en tuinders die willen doorontwikkelen op duurzaam agrarisch ondernemen in balans met de omgeving. Met de Agrarische Blijversaanpak Limburg willen de Provincie Limburg en de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB) deze agrarische ondernemers ondersteunen door een solide toekomstperspectief te bieden.

De grote uitstroom van boeren in Limburg raakt niet alleen de agrarische sector zelf. De gevolgen zijn groot voor het gehele landelijke gebied, van de bredere welvaart en werkgelegenheid tot het landschap en de leefbaarheid. Zonder actieve boeren en tuinders kunnen typische landschapselementen verdwijnen, verstedelijking of industrialisering op het platteland toenemen

en lokale economieën krimpen. De rol van boeren en tuinders in het landschapsbeheer, de economie van het landelijk gebied én in de plattelandscultuur en sociale samenhang binnen de regio mag niet onderschat worden. Dit wordt ook breed erkend door de organisaties die in het kader van de ontwikkeling van de Blijversaanpak zijn geraadpleegd.

Perspectief voor Limburg

Om de continuïteit van het Limburgse platteland te waarborgen, is een solide toekomstperspectief voor blijvende boeren en tuinders essentieel voor het vertrouwen om in een duurzame toekomst als agrarische ondernemer te investeren. Binnen het huidige beleid lopen de blijvers echter tegen grote uitdagingen aan. Met name op het gebied van complexe regelgeving en de financiële haalbaarheid van duurzaamheidsmaatregelen. Administratieve lasten, marktdruk en beleidsonzekerheid maken het lastig om voorwaartse stappen te zetten. Ook verschillen de uitdagingen per regio, waardoor er behoefte is aan gebiedsspecifieke benaderingen voor en binnen Limburg.

Het perspectief voor een Limburgse boer die wil blijven ondernemen moet minstens net zo duidelijk zijn als dat voor een stopper. Dat vinden we heel belangrijk op weg naar een duurzame en toekomstbestendige land- en tuinbouw in onze provincie. Gedegen ondernemersplannen met oog voor de brede maatschappelijke opgaven verdienen daarom een kans."

Jasper Kuntzelaers, Gedeputeerde cultuur, mobiliteit en landbouw Provincie Limburg

Voor goede ideeën moet altijd ruimte zijn. Generiek beleid schiet daarin per definitie te kort óf zijn doel voorbij. Goed onderbouwd maatwerk op basis van doelsturing is de enige weg naar breed gedragen en werkbare oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Dat we voor deze Blijversaanpak onder meer de provincie als partner vinden, geeft hoop voor de toekomst. Dat hebben boeren en tuinders én alle Limburgers keihard nodig."

Thijs Rompelberg, Voorzitter LLTB

De Agrarische Blijversaanpak Limburg richt zich specifiek op het ondersteunen van agrarische ondernemers die hun bedrijf toekomstbestendig willen ontwikkelen en daarin vastlopen. Door de Blijversaanpak wordt voor die specifieke ondernemer, met een ondernemersplan voor die unieke plek, naar maatwerk mogelijkheden gezocht om hun onmisbare rol in het Limburgse landschap en de lokale samenleving te kunnen vervullen.

De aanpak is een provincie breed initiatief met oog voor de lokale diversiteit in de typisch Limburgse context, en tegelijkertijd complementair aan het landelijk beleid. Daar waar significante krimp van de veehouderij kan leiden tot grote gevolgen

voor het landschap en de samenleving, kan de Blijversaanpak zorgen voor nieuw perspectief voor de agrarische ondernemers die deze nieuwe toekomst tegemoet gaan. En zo vanuit de nieuwe landbouw de ontwikkeling van het natuurrijke agrarische cultuurlandschap en de brede welvaart in de landelijke omgeving van Limburg behouden en versterken.

Met de in dit document beschreven methodiek willen we zorgen voor een breed gedragen aanpak die een duurzame en levensvatbare agrarische sector in Limburg, met een solide toekomstperspectief voor boer en natuur, mogelijk maakt.

Jasper Kuntzelaers,
gedeputeerde
Landbouw
Provincie Limburg

Thijs Rompelberg,
voorzitter
Limburgse Land- en
Tuinbouwbond

INTERMEZZO: NAAR EEN LIMBURGS BELEID VOOR AGRARISCHE BLIJVERS

Vanuit het beleidskader 'Werken aan toekomstgerichte economie' (hoofdstuk 'Een gezonde toekomst voor de Limburgse land- en tuinbouw') werkt het college van Gedeputeerde Staten (GS) aan een strategie rondom de blijvende agrarische ondernemers in Limburg. De Agrarische Blijversaankpak Limburg is de uitwerking van dit belangrijke beleidskaderaspect. De Blijversaankpak past daarmee in de focus van GS op blijvers, zodat zij aan de hand van goede bedrijfsontwikkelingsplannen kunnen bijdragen aan een vitaal landelijk gebied.

Onder het kopje 'Landbouw als drager van de transitie' wordt toegewerkt naar de maatschappelijke opgave "een vitaal landelijk gebied waarin de mens met een goed toekomstperspectief kan leven en werken en de natuur, de bodem en het water in goede staat zijn". Daarbij wordt als beoogd resultaat voorzien dat "Het traject Blijversperspectief* heeft bijgedragen aan het bieden van duidelijkheid aan agrarische ondernemers over hun toekomstmogelijkheden in relatie tot de omgeving; extra aandacht is gegeven aan jonge boeren." Om dit te bereiken wordt de volgende activiteit opgezet: "We zetten een traject Blijversperspectief* op als een gestructureerde aanpak in de begeleiding van agrarische ondernemers."

* 'Blijversperspectief' is later hernoemd tot 'Blijversaankpak'.

Gedeputeerde Kuntzelaers informeert op 2 juli 2024 de Provinciale Staten over de start van de Agrarische Blijversaankpak Limburg:

"Dit traject biedt agrarische ondernemers perspectief binnen de kaders van maatschappelijke en ecologische opgaven. Als onderdeel van het beleidskader 'Werken aan een toekomstbestendige economie', richt de aanpak zich op duurzame bedrijfsontwikkeling en betrokkenheid van relevante stakeholders, zoals investeerders en beleidsmakers."

"De Provincie en de LLTB erkennen het belang van blijvende boeren en willen hen actief ondersteunen bij duurzame keuzes. De methodiek beoogt dat alle betrokken partijen zich committeren aan elkaar en vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid bijdragen aan de toekomst van de individuele agrarische ondernemer én de Limburgse landbouwsector."

DE AANPAK IN KORT BESTEK

De aanpak in kort bestek

De boer en tuinder zijn onlosmakelijk verbonden met Limburg, in het landschap en de samenleving. Als producent van voedsel, beheerder van het landschap, aanjager van de brede welvaart en partner van de natuur. Het zijn ondernemers met toekomstplannen, die te maken krijgen met maatschappelijke uitdagingen en ambities rondom emissies, waterkwaliteit, klimaat, landgebruik en hun verdienmodel. Als ondernemers willen zij met hun plannen aansluiten bij nieuwe kansen of veranderende omstandigheden. Maar dan moeten zij wel vertrouwen kunnen hebben in het realiseren van dat toekomstperspectief. Een groot aantal agrarische ondernemers kiest er momenteel voor het bedrijf te beëindigen omdat ze onvoldoende duidelijk toekomstperspectief zien. Er zijn echter ook agrarische ondernemers in Limburg die wél door willen gaan, een bedrijf over willen nemen of een nieuw agrarisch bedrijf willen starten.

Zij staan daarbij voor belangrijke en vaak complexe keuzes: gaan we investeren in extensiveren of juist duurzaam intensiveren dan wel innoveren, verbreden of omschakelen? Dat geldt met name, maar niet alleen, voor jonge ondernemers. Juist deze ondernemers verdienen een wenkend perspectief met ontwikkelingsruimte. En daarmee de kans om ons landschap met productie van voedsel, groen (bomen, vaste planten, sierteelt) of groene 'biobased' grondstoffen vorm te geven, en daarmee bij te dragen aan een duurzame vitaliteit van het buitengebied.

Ontwikkelingen waarmee de ondernemer waarde kan toevoegen aan het bedrijf, de maatschappij én de omgeving vragen veelal om grond, geld en

gunning (zie ook het intermezzo aan het einde van dit hoofdstuk). Juist daarop loopt het regelmatig spaak: gedegen ondernemersplannen lopen vast, of er moet te veel water bij de wijn worden gedaan om nog verdienstelijk te zijn qua bedrijfsvoering. Het kan niet zo zijn dat het toekomstperspectief voor de agrariër die wil blijven ondernemen en daarop wil investeren minder scherp is dan dat voor een stopper. Gedegen ondernemersplannen met brede maatschappelijke waarden verdienen een kans om op die waarden integraal beoordeeld te worden. In een gezamenlijke en samenhangende aanpak van ondernemers met overheidsinstanties en andere gebiedsactoren. Daarom hebben de provincie Limburg en de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), samen

met het Limburgs Agrarisch Jongeren Kontakt (LAJK) en de Limburgse Rabobanken, het initiatief genomen om de 'Agrarische Blijversaanpak Limburg' te ontwikkelen. Dit document is een handreiking voor de uitrol van deze Blijversaanpak.

Van plan A naar A+: met maatwerk naar meerwaarde

Loop je als boer of tuinder bij het kunnen realiseren van een toekomstgericht ondernemersplan op specifieke punten vast? Dan kun je dit, op voorspraak van tenminste één van de deelnemende partijen, voorleggen aan de 'Agrarische Blijversaanpak Limburg'. Dit voor integrale beoordeling met aanbevelingen voor maatwerk. Experts van de deelnemende organisaties aan de Blijversaanpak verkennen dan in onderling overleg of en hoe het voorgenomen ondernemersplan ('plan A') met specifiek plaatsgebonden maatwerk ('Plan A+') wél gerealiseerd kan worden. En de maatschappelijke meerwaarde van het plan daarmee overeind kan blijven.

Daarbij kunnen verantwoorde uitzonderingen op generieke toetsingskaders voor (deel-)aspecten worden voorgesteld en onderbouwd. Zodat de

ondernemer concrete stappen kan zetten om dit te realiseren, en niet noodgedwongen uit moet wijken naar een minder aantrekkelijk alternatief 'Plan X' omdat het niet anders kan. Wat niet alleen voor de agrarische ondernemer maar ook voor omgeving en samenleving minder gunstig kan zijn.

De experts die binnen de Blijversaanpak een ondernemersplan beoordelen en beschouwen zijn afkomstig van bevoegde en betrokken instanties en organisaties die een rol kunnen spelen in het bieden van 'Grond, Geld en Gunning', zoals gemeenten, waterschap, terrein beherende organisaties, grondbezitters, financiële instellingen en belangenorganisaties; waar nodig geholpen door externe deskundigen op specifieke kennisdomeinen.

Eerlijk, onafhankelijk en geborgd

De 'Agrarische Blijversaanpak Limburg' is er voor boeren en tuinders uit alle sectoren in geheel Limburg die verder willen met toekomstgerichte ontwikkelingsplannen, maar dat niet kunnen omdat ze in de praktijk vastlopen in het verwerven van grond, geld en/of gunning. Om goede plannen 'met positieve impact op de omgeving en samenleving' toch een weloverwogen kans te bieden, wordt binnen de Blijversaanpak verkend of en waar verantwoorde, waardevolle en onderbouwde 'uitzonderingen op de regel' met lokaal en functioneel maatwerk mogelijk zijn. Maatwerk is daarmee ook mensenwerk. Het vraagt

om een open en respectvolle samenwerking tussen ondernemers, instanties, partners en de omgeving. Met een gezamenlijke focus en volle inzet op het passend maken van het ondernemersplan. De 'Agrarische Blijversaanpak Limburg' waarborgt deze werkwijze met duidelijke afspraken over een eerlijke en onafhankelijke beoordeling, met controle op de kwaliteit en integriteit van gemaakte keuzes. Deze manier van werken wordt bewaakt met onafhankelijk toezicht. Gebaseerd op een Gedragscode, een set van afspraken en gedragsrichtlijnen voor een constructieve samenwerking. De ontheffingsmogelijkheid ten gunste van omgeving en samenleving zal zonder generieke precedentwerking moeten worden verankerd in beleidsmatige uitvoeringsprogramma's. Borging van de randvoorwaarden zal moeten worden vastgelegd op bedrijfsniveau. Maatwerk blijft dus maatwerk binnen de 'Agrarische Blijversaanpak Limburg'.

Projecten die niet aan de standaard regels voldoen, maar wel meerwaarde bieden, krijgen dankzij de ABL een kans. Zo creëren we ruimte voor oplossingen die onze sector vooruit helpen en bijdragen aan maatschappelijke doelen."

Frank Eijking, voorzitter Limburgs Agrarisch Jongeren Kontakt

Wat willen we bereiken met de Blijversaanpak?

De Blijversaanpak wil agrarisch ondernemers perspectief bieden en hen stimuleren om kansen te benutten die zowel hun bedrijf als de omgeving versterken. Samen met overheden, financiers, grondbezitters en gebiedspartijen wordt er actief ruimte gecreëerd voor initiatieven die bijdragen aan een toekomstbestendige ontwikkeling van de agrarische sector in Limburg, in balans met andere maatschappelijke doelen. Dit draagt bij aan veerkrachtige ondernemingen die voedsel en andere biomassa produceren, het landschap beheren en partner zijn van de natuur.

Wat doet de Blijversaanpak niet?

Het is goed om te beseffen dat de Blijversaanpak geen universele oplossing biedt, en ook geen garanties dat geld, grond of (ver)gunningen voor

het realiseren van een ondernemersplan wel beschikbaar zullen komen. Het is geen juridisch advies en ook geen zoektocht naar 'geitenpaadjes' in de wet- en regelgeving. De aanpak is niet bedoeld om generieke overheidsdoelen ter discussie te stellen of om extra verplichtingen van ondernemers af te dwingen als compensatie.

Met vereende inzet

Deze 'handreiking voor de 'Agrarische Blijversaanpak Limburg' waarin de aanpak (werkwijze) en het handelingsperspectief worden geschetst, is opgesteld op basis van gesprekken met de 25 organisaties die in principe bereid zijn heraan mee te willen werken en bij te dragen. Deze partijen zijn gevraagd zich te verbinden

“Er is veel aandacht voor boeren en tuinders die stoppen, maar het is ook cruciaal dat blijvende agrarische ondernemers gestimuleerd worden. Op het gebied van onze voedselproductie, met het leveren van een bijdrage aan energie- en klimaatoplossingen en met de inrichting van het landschap. De verschuiving naar meer volhoudbare landbouwpraktijken gaat namelijk niet zonder slag of stoot. In samenwerking zullen alle betrokken partijen moeten nagaan hoe dat te realiseren is. Dat vraagt soms om het zetten van een extra stapje en dat is nu juist de insteek van de ABL.”

Ron Vanlier, Directeur Food & Agri Rabobank Limburg

aan de Blijversaanpak door mee te werken aan de behandeling van casussen waar ze een belang hebben, relevante expertise, kennis of andere zaken kunnen inbrengen, maar ook voor hen relevante casussen met een agrarische ondernemer kunnen aanbrengen.

Het is de bedoeling dat er in de loop van 2025, aan de hand van deze 'handreiking', op een aantal plaatsen in Limburg wordt proefgedraaid met enkele actuele casussen. Met deze gezamenlijke inzet streven we naar een sterke agrarische regio in Limburg, waarin volop aandacht is voor duurzame oplossingen rondom maatschappelijke opgaven met perspectief voor de blijvende boeren die daarvoor nodig zijn.

IN DE KERN SAMENGEVAT:

- De agrarische ondernemer – met diens vakmanschap en ondernemerschap – staat in de Blijversaanpak centraal.
- De waarde van een agrarische onderneming voor de omgeving wordt gebiedsspecifiek gewaardeerd.
- Daarin wordt per specifiek ondernemersplan toegewerkt naar doeltreffend maatwerk in een gebiedsgedreven aanpak.
- Daarbij is het de intentie om agrarisch ondernemerschap te stimuleren en vakmanschap te erkennen, met concrete steun voor een goed doordacht ontwikkelingsplan voor het bedrijf.
- Het bovenstaande is met name aan de orde bij de doorontwikkeling, overname of start van een agrarisch bedrijf.

INTERMEZZO:

GROND, GELD EN GUNNING

De hoeksteen voor een succesvolle ontwikkeling van een agrarische ondernemer is de beschikbaarheid van Grond, Geld en Gunning. Zonder deze grondslag zijn de ontwikkelingsmogelijkheden beperkt. Ook in de richting van een duurzamere en toekomstbestendige voedselproductie, en het bijdragen aan maatschappelijke opgaven zoals werkgelegenheid, de productie van groene energie en een veilig buitengebied. De ondernemer is daarvoor vaak afhankelijk van derden, waarbij Grond, Geld en Gunning ook onderling gerelateerd zijn.

Grond: schaarste vraagt om regie

De beschikbaarheid van koopgrond en pachtgrond is zeer beperkt, zeker in een land met een grote behoefte aan grond voor allerlei functies. Denk daarbij zowel aan de ruimtelijke puzzel rondom grond (concurrentie met verstedelijking, infrastructuur en natuurherstel.) als aan de kwaliteit van de beschikbare grond voor land- en tuinbouw (bodemuutputting, erosie en klimaatverandering kunnen de bodem minder geschikt maken voor voedselproductie).

De vrije markteconomie met een mix van diverse particuliere en publieke grondeigenaren zorgt ervoor dat de grondverdeling zeer ongewis is en niet altijd leidt tot een optimale indeling en benutting van de schaarse grond. Daarvoor is meer planmatige orkestratie en stevige gebiedsregie nodig.

Geld: geground investeren

Voor (jonge) agrarische ondernemers is investeren in bedrijfsontwikkeling, en daarmee de toekomst, een last die lang doorwerkt in het (latere) verdienvermogen. Dat betreft investeringen in stallen, schuren en mechanisatie, maar ook de verwerving van 'grond' in eigendom of pacht.

De mogelijkheid om te kunnen investeren is daarmee een belangrijke voorwaarde om toekomstbestendig te kunnen ondernemen. Daar komt ook bij kijken dat investeringen in nieuwe bedrijfsactiviteiten mogelijk een aanlooperperiode kennen, met name bij grotere omschakelingen waarbij bekostiging uit marktprijzen initieel nog niet dekkend zijn en afzetketens ontwikkeld moeten worden. Oftewel: het verdienmodel van 'de nieuwe activiteit' moet zich nog bewijzen of ontwikkelen. Of en wanneer voldoende rente- en aflossing kan worden betaald met voldoende ondernemersbeloning, heeft een belangrijk effect op de toekomstbestendigheid van een investeringsplan.

Gunning: juridisch én maatschappelijk

Voor het realiseren van ondernemersplannen is de ondernemer afhankelijk van gunning. Daarbij gaat het veelal om juridische vergunningen voor uitbreiding of vernieuwing, maar ook om de maatschappelijke gunst van omwonenden en belanghebbenden.

De factor 'gunning' komt terug in de ruimte die er is voor hierop gebaseerde omgevingsvergunningen binnen de kaders van de omgevingsvisie en

omgevings- en bestemmingsplannen. Bij zaken als milieuhinder, dierenwelzijn en verbinding met natuurbelangen is de factor 'gunst' vaak van grote betekenis.

Grond, geld en gunning zijn nauw verweven

Voor (co)financiers is grondbezit of langjarig pachtrecht soms een factor die bepalend is voor de zekerheid bij financiële steun. Zonder langjarige vergunning is er voor een ondernemer niet of nauwelijks zicht op financiering. Bij het beschikbaar krijgen van grond voor bedrijfsontwikkeling is 'Gunning' vaak een bepalende factor, ook al is er in principe sprake van een vrije markteconomie binnen de grenzen van vigerende ruimtelijke ordeningskaders. En daarmee zijn 'Grond', 'Geld' en 'Gunning' verweven.

INTEGRALE AFWEGING VRAAGT OM SAMENWERKING

Kortom: voor de blijver is een goede en integrale afstemming met diverse partijen die meedenken in het kader van 'Grond', 'Geld' en 'Gunning' van groot belang. Daar moet de Blijversaanpak dan ook op gericht zijn.

Voor Grond – grondeigenaren, verpachters en terreinbeherende organisaties waar het gaat om benodigde grondposities.

Voor Geld – financiële instellingen waar het gaat om benodigde (co-)financiering, ketenpartijen die elkaar wederkerig diensten en goederen leveren en overheden waar het gaat om ontwikkelingsfondsen/subsidies.

Voor Gunning – overheidsinstanties waar het gaat om benodigde vergunningen en ontheffingen. En maatschappelijke belangenorganisaties en bureaus waar het gaat om verdiende gunsten.

Zie verder: Samen werken aan de Blijversaanpak (pagina 27)

DE VOORGESTELDE WERKWIJZE OP HOOFDLIJNEN

De voorgestelde werkwijze op hoofdlijnen

Goede ondernemersplannen van agrarische blijvers, met meerwaarde voor omgeving en samenleving, mogen niet vastlopen op standaard beoordelingscriteria voor het verkrijgen van Grond, Geld en Gunning. Dat is het uitgangspunt van de 'Agrarische Blijversaanpak Limburg'. De Blijversaanpak helpt deze ondernemers door middel van een integrale beoordeling van hun ondernemersplan door verschillende relevante partijen. Zij denken actief mee over het wegnemen van struikelblokken, om zo een goed onderbouwde uitzondering op de standaard beoordelingscriteria mogelijk te maken. Deze aanpak is vooral praktisch en gericht op de menselijke maat, met minder focus op protocollen. Het doel is om agrarisch ondernemerschap te stimuleren en concrete steun te bieden aan goed doordachte ontwikkelingsplannen.

Tijdens deze integrale beoordeling doorloopt de Blijversaanpak een aantal opeenvolgende stappen. Op basis van een goed uitgewerkt ondernemersplan (gemakshalve 'Plan A' genoemd) van een agrarische ondernemer die stappen wil maken, vormt maatwerk vanaf stap 1 de rode draad. Een team van relevante experts, van de aan de Blijversaanpak deelnemende instanties en organisaties, analyseert de punten waarop het ondernemersplan vastloopt op reguliere beoordelingscriteria, en kijkt vanuit een breder kader of het plan met bepaalde aanpassingen, onder bepaalde voorwaarden of ontheffingen toch gerealiseerd kan worden. Zonder precedentwerking, omdat elke casus op eigen merites wordt beoordeeld. Daarbij wordt gedacht aan functioneel maatwerk: mitigatie in plaats van compensatie.

Het uiteindelijke doel is dat een ondernemer met een nader uitgewerkt plan op maat ('Plan A+'), de benodigde grondposities, financiering en gunning wél zou kunnen verkrijgen. Om de uitvoerbaarheid en naleving van dit plan te waarborgen, is het een optie om specifieke voorwaarden en afspraken (notarieel) vast te leggen en resultaten te monitoren aan prestatie-indicatoren. Om de rechtsgrond voor ontheffingen te kunnen verlenen wordt voorzien deze aanpak vast te leggen in de provinciale omgevingsverordening horende bij de Provinciale Omgevingsvisie Limburg (POVI) en in gemeentelijk beleid horende bij gemeentelijke omgevingsvisies.

Een dergelijke aanpak met maatwerk is bovenal mensenwerk. Dat vraagt om een open houding en het gezamenlijk objectief en integraal

beoordelen van de plannen. Om dit te waarborgen wordt gewerkt met een gedragscode onder toezicht van een onafhankelijk toezichthouder.

De kern van het verhaal is dat de Blijversaanpak bedoeld is de ondernemer met een goed en waardevol ondernemersplan perspectief te bieden, ondanks de algemene zorgen om generieke opgaven die sectorbreed voor de landbouw gelden.

Daarmee heeft het een rol in een gebiedsgedreven aanpak van de plattelandsontwikkeling om te komen van sec een beteugeling van een sector (het glas is halfleeg) naar een stimulans voor toekomstgericht agrarisch ondernemen (het glas is halfvol).

▶ **VERTROUWEN IN PERSPECTIEVEN
VOOR ONDERNEMERS**

**VOORUITZICHTEN OP EEN WAARDEVOLLE
TOEKOMST VOOR BOER ÉN OMGEVING**

▶ **ZORGEN OM BEPERKENDE
OPGAVEN VOOR SECTOR**

Maatwerk is mensenwerk en creëert draagvlak

Net zoals de gehele Blijversaanpak, blijft het advies mensenwerk. Het beoordelingsproces vraagt daarom om het geven en waarmaken van vertrouwen, en de bereidheid tot samenwerking. Dit geldt voor de agrarische blijver, de uitvoeringsorganisatie en alle betrokken partijen. Vanuit een centrale coördinatie wordt er per blijverscasus een passend 'case team' samengesteld, dat een integrale afweging maakt over het ingediende ondernemersplan op de desbetreffende locatie. Het advies dat hieruit voortkomt moet gedragen worden door medewerkers van de betrokken organisaties, met 'rechte rugdekking' vanuit de directie of het bestuur.

Daarom dan ook een gedragscode

Naast de regelgeving en structuur die de Blijversaanpak vormgeven, werken we ook met een gedragscode. Dit zijn een set van afspraken, richtlijnen en principes die in de kern de wijze van werken in de Blijversaanpak van stap tot stap moeten waarborgen. Maatwerk is namelijk mensenwerk, en mensenwerk vraagt om begrip, inlevingsvermogen en flexibiliteit. Alleen als alle betrokken partijen zich aan deze 'spelregels' houden, zal de Blijversaanpak slagen.

Uitgangspunten voor een succesvolle locatie gerichte en gebiedsgedreven aanpak:

Volgens de principes van kwartiermaker Martin Scholten (eredoctoraat Scotland's Rural College):

- Gezamenlijk commitment aan een gezamenlijk perspectief (vitaal gebied met brede welzijn, sociaaleconomische perspectieven, omgevingskwaliteit, identiteit en cohesie);
- Wederzijdse belangen onbetwist respecteren;
- Energie, verbinding en draagvlak zoeken in wat we kunnen doen;
- Mensenwerk vraagt om logica (waarom), geduld (suddertijd) en menselijke maat (onderling vertrouwen);
- Investeer in onderlinge relaties;
- Werk met onafhankelijk voorzitterschap en toezicht.

INTERMEZZO: VOORGESTELDE ORGANISATIE

Om de Blijversaanpak in de praktijk te brengen is er een doelmatige organisatie nodig. Op hoofdlijnen gaat het om een uitvoeringsorganisatie, die wordt aangestuurd door een bestuurlijk overleg ('stuurgroep') van de aan de Blijversaanpak deelnemende organisaties, en waar onafhankelijk toezicht is op de unieke werkwijze met bijbehorende gedragscode. De uitvoeringsorganisatie is een bureau dat werkt met casus-specifieke 'case teams', en een beroep kan doen op een pool van externe deskundigen.

In de tabel is deze werkorganisatie samengevat.

Gremium	Taak	Bemensing
Stuurgroep	Borging van de organisatie en de werkwijze op basis van onderling commitment.	Bestuurlijk: met hoger management vertegenwoordigers van de deelnemers, plus een bestuurlijk boegbeeld als onafhankelijk voorzitter.
Bureau	Uitvoering van de aanpak (zie schema): een vliegende brigade, met voldoende uitvoeringskracht.	Uitvoerend: secretaris met klein team van specialisten.
'Case team'	Behandeling specifieke casussen, conform wat is beschreven bij de stappen 2, 3 en 4 van de aanpak.	Specifieke experts van de deelnemers, op verzoek van bureau of van de deelnemers zelf.
Deskundigen	Hulplijn voor kennisvragen.	Een pool van oproepkrachten met ervaring in het inzetten van kennis t.b.v. beoordelingscommissies.
Toezicht	Onafhankelijk, gezaghebbend toezicht op werkwijze/ gedragscode. Dit toezicht is reflectief en ondersteunend, en richt zich op kwaliteit, integriteit, en onbevangenheid bij de uitvoering van de werkwijze.	3 gezaghebbende, ervaren, invloedrijke, onafhankelijke intermediairs op persoonlijke titel.

Aanbevelingen van de kwartiermaker (Martin Scholten):

- Een kleine, maar stevige organisatie met doorzettingskracht ('vliegende brigade' met een doortastende 'plattelandscommissaris') moet worden opgezet als basis voor het 'Bureau'.
- Met de inhoud (de waarde van agrarisch ondernemerschap voor omgeving en samenleving) als uitgangspunt moet er met daadkracht in handelen, oog voor draagvlak, gezond verstand en respect gewerkt worden. Deze werkwijze vraagt om flexibiliteit binnen bestaande protocollen.
- Om de integriteit hiervan te waarborgen en willekeur te beteugelen is onafhankelijk toezicht essentieel.
- De juiste bemensing van het 'toezicht', de programmaleider (secretaris van het 'Bureau') en het voorzitterschap van de 'Stuurgroep' – met onafhankelijke autoriteit – is cruciaal.
- Training van experts die worden opgeroepen om deel te nemen aan een 'case team' is zeer wenselijk, inclusief masterclasses waarin ook wordt afgestemd met de hierboven benoemde sleutelpersonen.
- Voor het netwerk van vakinhoudelijke deskundigen kan worden geput uit beoordelingscommissies rond diverse nationale programma's en trajecten.
- Er moet voldoende financiering zijn voor de bekostiging van deze organisatie, en voor de behandeling van specifieke casussen (waaronder kosten die moeten worden gemaakt om de lokale maatschappelijke waarde in het ondernemersplan scherp te specificeren).
- Ten slotte is het verstandig om – indien mogelijk met diverse partners – een aan de Blijversaanpak gekoppeld 'Stimuleringsfonds' in te stellen, waaruit specifieke elementen van ondernemersplannen een ontwikkelingsimpuls kunnen krijgen. Daarbij gaat het met name om investeringen gericht op de maatschappelijke meerwaarde van het plan.

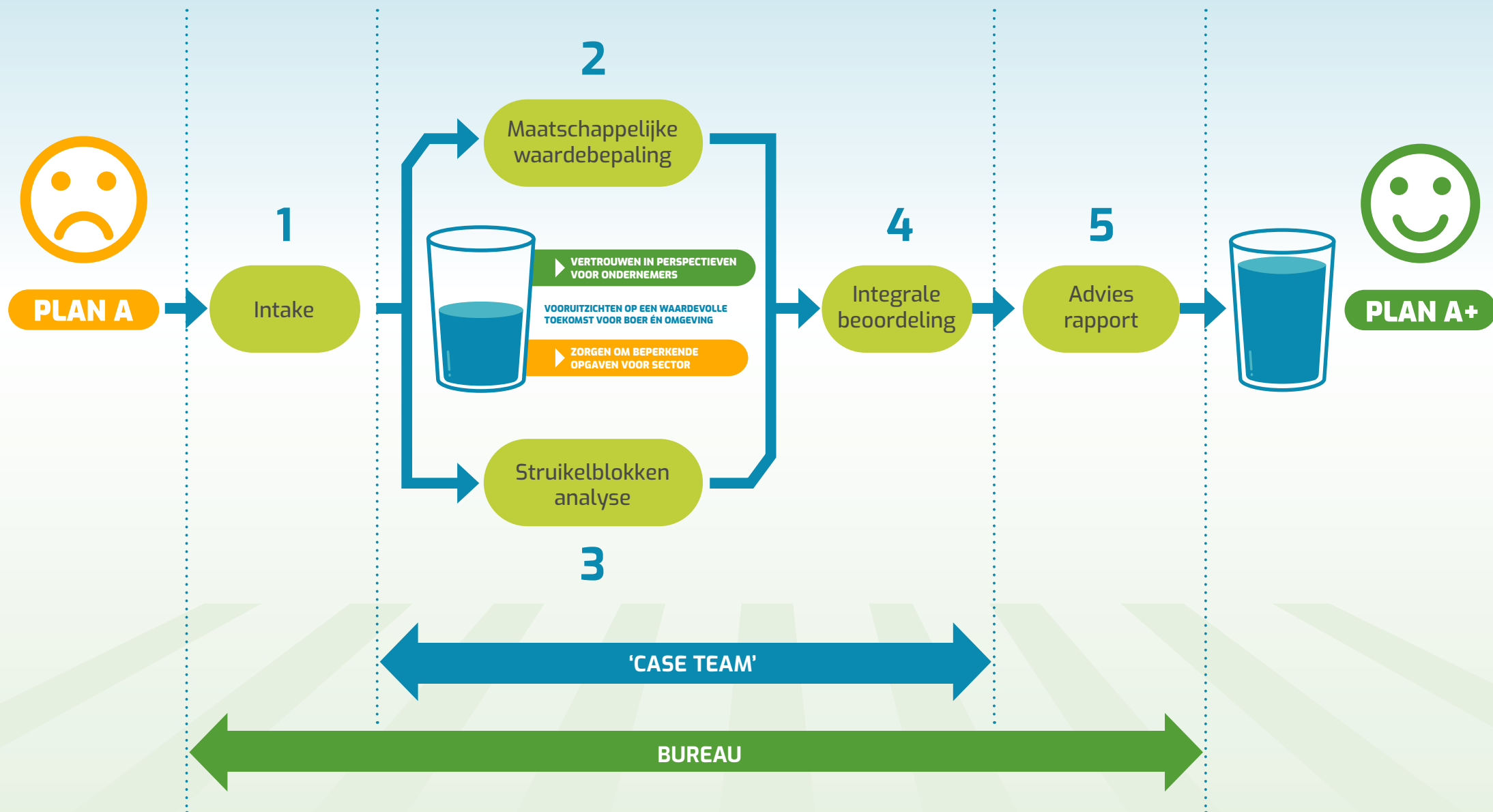
Dat kan zijn in de vorm van specifieke subsidies, aantrekkelijke leningen, passende pacht van gronden of structurele vergoedingen van maatschappelijke diensten.
- In het verlengde daarvan kan een grondbank of marktplaats van gronden in het agrarisch landelijk gebied de ontwikkeling van gebiedsgedreven maatwerk enorm bevorderen, en daarmee de verdere ontwikkeling van het landelijk gebied versnellen.

VERANTWOORD MAATWERK IN 6 STAPPEN

ONDERNEMER

ONDERNEMER

← **AGRARISCHE BLIJVERSAANPAK** →

Stap 1

Uitgangspunt: een gedegen plan met maatschappelijk meerwaarde

'Goed boeren' (agrarisch ondernemen met vakkennis) blijft de basis. Het ontwikkelingsplan dat de ondernemer indient is een bedrijfseconomisch plan met verdienstelijk toekomstperspectief op meerdere facetten: de economische levensvatbaarheid van het bedrijf op de lange termijn, de impact op de omgeving, zoals natuur, biodiversiteit, waterbeheer en leefbaarheid, en de betekenis voor de brede welvaart in de samenleving, zowel sociaaleconomisch als in gebiedsidentiteit.

Tijdens de intake wordt door het bureau beoordeeld wat de slagingskansen van een ondernemersplan is om in aanmerking te komen voor een onderbouwde uitzondering op de regel. Dit heeft alles te maken met de intrinsieke kwaliteit en de maatschappelijke meerwaarde van het 'Plan A'. Het ontwikkelingsplan kan in hoofdlijnen gericht zijn op innoveren, duurzaam extensiveren, duurzaam intensiveren, doorschakelen, omschakelen of verplaatsen. Daarbij is aan de orde dat er behoefte is aan Grond (fysieke ruimte, grondpositie), Geld

(financiële ruimte, financiering, vergoeding, financiële analyse en verdiensten) en/of Gunning (maatschappelijke ruimte; zowel vergunning als draagvlak), maar dat er op één of meerdere deelaspecten een kink in die kabel zit. De keuzes die de ondernemer met het ondernemersplan maakt, moeten duidelijk zijn gemotiveerd.

Dit 'Plan A' is niet zomaar een plan. Bij het indienen van het plan bij de Blijversaanpak, heeft de ondernemer zichzelf al ingespannen om tot een volledig en goed onderbouwd plan te komen, zo goed als mogelijk binnen de bestaande kaders en waarin de maatschappelijke meerwaarde is benoemd. Wanneer de ondernemer daarbij toch dreigt vast te lopen op Grond, Geld of Gunning, kan het aan de Blijversaanpak worden voorgelegd als een specifieke casus voor een specifieke beoordeling en advies of en hoe het plan met maatwerk sterker is te maken tot een 'Plan A+'.

Wat gebeurt er bij deze stap:

Het ondernemersplan wordt op voorspraak van een van de instanties die deelneemt aan de Blijversaanpak voorgedragen voor een integrale beoordeling in het kader van de Blijversaanpak bij het organisatiebureau.

Dit gebeurt omdat de instantie een gedegen ondernemersplan met maatschappelijke meerwaarde ziet, en daarom oordeelt dat het plan een integrale beoordeling verdient om te onderzoeken of er een onderbouwde uitzondering op de regel mogelijk is op de punten waarop het desbetreffende plan vastloopt. Hiermee wil de voordragende instantie mogelijk maken dat de meerwaarde van het plan voor de omgeving en samenleving werkelijkheid kan worden. Het organisatiebureau toetst vervolgens of het ondernemersplan in aanmerking kan komen voor een integrale beoordeling in het kader van de Blijversaanpak, op basis van de volgende elementen:

- De kwaliteit van het ondernemersplan. Hierin worden de huidige situatie, en het voorgenomen bedrijfsmodel (inclusief motivatie) en ook de investeringsbehoefte (in grond, geld en/of gunning) aangegeven;
- waarbij ook de consequenties en voordelen voor de (leef)omgeving en de samenleving worden benoemd;
- en waarin wordt aangegeven wat de (potentiële) struikelblokken zijn om het plan te kunnen realiseren.

Ook staat omschreven hoe in de monitoring en bewaking van de beoogde resultaten van het plan wordt voorzien.

Hoe ziet een ondernemersplan eruit?

Het wiel niet opnieuw uitvinden!!

Het ondernemersplan dat de agrarische blijver indient, 'Plan A', kan in de basis gebaseerd zijn op het LLTB Kompas 2030. Daarbij doet de ondernemer er goed aan het plan te laten inspireren op de kaders die zijn ontwikkeld binnen de 'Pilot Ondernemersplan' van LVVN, en 'Agrofood Visie 2040' van Rabobank. Het ondernemersplan moet kunnen worden aangesloten op het geldende investeringsregime. In het kader van het project 'BoerenPerspectief' kan een (jonge) ondernemer worden ondersteund bij het opzetten van een kwalitatief hoogwaardig ondernemersplan.

Daarbij bevat een toekomstbestendig ondernemersplan een duidelijke plus: niet alleen de boer, maar ook de maatschappij en omgeving halen winst uit het plan. Met deze plus laat de ondernemer dus zien hoe het plan bijdraagt aan maatschappelijke opgaven. Het plan maakt ook duidelijk waar de behoefte

of het knelpunt van de ondernemer ligt in het verkrijgen van de benodigde Grond, Geld en Gunning. Daarmee wordt tevens in kaart gebracht waar de mogelijke obstakels liggen waardoor het plan binnen de reguliere beoordelingskaders mogelijk geen doorgang kan vinden.

Stap 2

Bepaling van de maatschappelijke meerwaarde voor directe omgeving en samenleving

Om te onderzoeken of een ondernemersplan niet alleen voor de ondernemer zelf maar ook voor zijn directe omgeving voldoende maatschappelijke meerwaarde heeft om uitzonderingen op de regel te verantwoorden, wordt een maatschappelijke waardebeoordeling uitgevoerd. Daarmee wordt het plan niet alleen getoetst op de generieke (nationale en/of provinciale) kaders, maar ook op lokale en regionale kaders zoals omgevingsvisie, sociaaleconomische ontwikkelingsplannen en zo mogelijk een visie op brede welvaart.

Wat gebeurt er in deze stap:

Het 'case team' gaat nader in op de volgende 3 kernvragen:

Draagt het plan bij aan lokale ecologische, economische en sociale opgaven?

Een ondernemersplan kan op verschillende manieren bijdragen aan de directe omgeving. Binnen ecologische opgaven, bijvoorbeeld via natuurbeheer, biodiversiteitsherstel, emissiereductie of waterbeheer. Binnen de lokale economie kan een agrarische blijver van meerwaarde zijn, onder meer door het creëren van werkgelegenheid en het aangaan van lokale ketensamenwerkingen. Ook sociaal gezien is de boer belangrijk voor lokaal Limburg: via recreatie, zorglandbouw of lokale voedselproductie.

Sluit het plan aan op lokaal en regionaal beleid?

Om dit te beoordelen, wordt er gekeken of het plan aansluit op gemeentelijke omgevingsvisies, regionale sociaaleconomische ontwikkelingsplannen en bredere beleidsdoelen binnen de transitie van het voedselsysteem. Het bijdragen aan lokaal en regionaal beleid kan een belangrijk argument zijn om een maatwerkoplossing te verantwoorden.

Is er voldoende zicht op draagvlak voor het plan en ruimtelijke kwaliteit?

De derde kernvraag richt zich op omwonenden, gemeenten en andere directe stakeholders rondom het agrarische bedrijf. Worden zij meegenomen in en is er voldoende draagvlak voor het uit te voeren ondernemersplan, en is er sprake van actieve communicatie en samenwerking? Daarnaast wordt zowel de juridische als de maatschappelijke situatie geanalyseerd, met het oog op mogelijke overlast, cumulatieve effecten, ruimtelijke conflicten of bezwaren vanuit verschillende partijen. Ook wordt er beoordeeld of het plan in ruimtelijke zin passend is in de omgeving, met name gezien de karakteristiek van het gebied, aanwezig bebouwing, landschapselementen en maatschappelijke functies zoals drinkwaterwinning.

Wat is het belang van lokale toetsingskaders voor maatwerk in toetsing van plannen?

Er bestaan verschillende lokale en regionale beleidskaders waar bij de beoordeling van ondernemersplannen ook rekening mee moet worden gehouden, naast de meer algemene nationale en provinciale

opgaven. Deze beleidskaders worden vaak opgesteld door gemeenten, provincies en samenwerkingsverbanden tussen overheden, en zijn bedoeld om de economische, ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen in goede banen te leiden rekening houdend met het specifieke karakter en identiteit van de gebieden. Deze beleidskaders geven dus ook richting aan maatwerk in het opstellen en beoordelen van ondernemersplannen. Door de plannen af te stemmen op lokale beleidsdoelen vergroot de ondernemer het lokale draagvlak en de kans op samenwerking met andere regionale partijen rond de ondernemersplannen.

Enkele voorbeelden van lokale en regionale beleidskaders zijn: omgevingsvisie en omgevingsplannen; brede welvaartvisie en sociaaleconomische ontwikkelingsplannen, regionale energiestrategie en duurzaamheidsplannen; regionale innovatievisie en digitaliseringsplannen.

Het is daarom van belang dat de lokale en regionale beleidskaders bekend en beschikbaar zijn voor de beoordeling in kader van de Blijversaanpak.

Stap 3

Struikelblokken inventarisatie en beschouwing

De agrarische blijver heeft het ondernemersplan met bevoegde instanties of andere relevante organisaties besproken of aan hen voorgelegd, maar loopt vast op specifieke zaken vanuit gangbare beoordelingskaders. Het is van belang dat deze 'struikelblokken' specifiek in beeld worden gebracht voor de integrale beoordeling van het ondernemersplan binnen de Blijversaanpak.

Wat gebeurt er in deze stap:

Voor elk casus wordt door de uitvoeringsorganisatie een specifiek 'case team' geformeerd van experts van de diverse instanties die een rol (kunnen) spelen in het bieden van ruimte of rek aan de realisatie van het ondernemersplan. Het 'case team' inventariseert en beschouwt de struikelblokken die uitvoering van het ondernemersplan belemmeren in een zogenaamde 'belemmeringsanalyse'. Hierbij kunnen ook onafhankelijke deskundigen op een specifiek kennisdomein door het 'case team' worden geraadpleegd. Door precies in kaart te brengen waarom een plan niet gerealiseerd

kan worden, ontstaat overzicht en inzicht in de struikelblokken – en dus ook waar de actiepunten en kansen voor maatwerkoplossingen liggen.

Zijn knelpunten oplosbaar?

Er zijn vele belemmeringen denkbaar, van klein tot groot. Bijvoorbeeld in het ondernemersplan zelf, wanneer de ondernemer er onvoldoende in slaagt een stip aan de horizon te zetten: "waar staat mijn bedrijf over 20-30 jaar, en hoe kom ik daar?"

Ook wanneer de ondernemer in staat is deze stip aan de horizon te plaatsen, zijn er de nodige belemmeringen mogelijk. Zo zijn de juridische beoordelingskaders voor dergelijke plannen nog niet altijd toekomstgericht ingericht, maar nog gebaseerd op verouderde inzichten, praktijken en jurisprudentie. Dit belemmert toekomstgerichte ondernemers te excelleren in hun vakmanschap en daarmee hun potentie, om verduurzaming van bedrijf én businesscase in evenwicht te brengen, te verwezenlijken. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de invulling van doelsturing.

Daarnaast spelen er ruimtelijke belemmeringen. Dat geldt zowel voor areaal, ofwel de beschikbaarheid van betaalbare grond om te extensiveren of uit te bereiden, als ook voor het bouwblok met specifieke beperkingen. Terwijl deze factoren cruciaal kunnen zijn om ook in de toekomst te kunnen (blijven) voldoen aan ontwikkelingen in de markt en de diverse eisen rondom milieu, natuur en dierwelzijn.

De financiële belemmeringen volgen veelal op bovenstaande knelpunten die groei, omschakelen naar andere landbouwpraktijk of verbreding in de weg kunnen staan. Slaagt men erin deze weg te nemen, dan wordt het verkrijgen van financiering ook eenvoudiger. Wat betreft de wettelijke beperking zijn vaak niet de harde wettelijke eisen en normen, maar de subjectieve beleving hiervan het grootste struikelblok voor ondernemersplannen van agrarische blijvers. Zie voor verdere toelichting en beeldvorming inzake welke casuïstiek zo al in aanmerking komt voor de Blijversaanpak het intermezzo aan het einde van dit hoofdstuk.

Stap 4

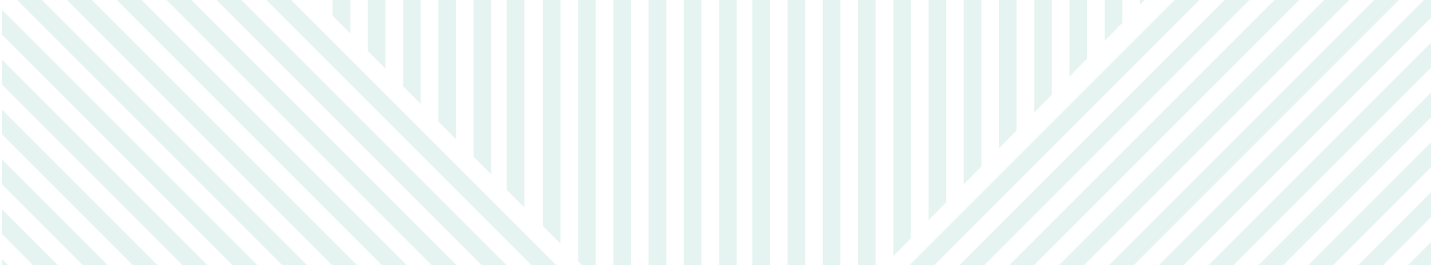
Integrale beoordeling: wat zijn opties om te komen van het ondernemersplan A naar een breed gedragen Plan A+?

Wanneer de struikelblokken van een ondernemersplan in de belemmeringenanalyse inzichtelijk zijn gemaakt, en perspectieven op bijdragen aan maatschappelijke waarden als positief bestempeld, worden voor de casus de mogelijke contouren met maatwerk voor een beter uitgewerkt plan A+ geschetst.

Wat gebeurt er in deze stap:

Het 'case team' komt in deze stap tot een integrale beoordeling van het ondernemersplan. Daarin worden de primaire waarde van het ondernemersplan, en de relatie hiervan tot de toegevoegde sociale en maatschappelijke waarde van het plan, afgewogen.

Bij het opstellen van de mogelijke contouren voor een Plan A+ wordt de balans integraal opgemaakt: de potentiële positieve impact van een ondernemersplan op de maatschappij en omgeving, wordt naast de mogelijke risico's bij het overschrijden van generieke normen in balans tot elkaar afgewogen. Indien nodig kan

het 'case team' hulpvragen uitzetten bij de pool van onafhankelijke deskundigen.

Deze afweging kan vanwege het integrale en complexe karakter ook kwalitatief zijn, omdat de maatschappelijke kosten en baten van een ondernemersplan niet altijd te kwantificeren zijn. De beoordeling is bovendien zowel integraal als gebiedsspecifiek, wat ook om maatwerk in het meewegen van de waarden van de gebiedsidentiteit vraagt.

Niet alleen integraal, maar ook met brede blik bekijken

Dit alles leidt tot een genuanceerde beoordeling van het ondernemersplan met plussen en minnen, en opties voor aanpassing om de plussen te versterken en de minnen te mitigeren. Vanuit het oorspronkelijke 'Plan A' van de ondernemer, kan de integrale beoordeling richting geven aan het opstellen van beter onderbouwd en meer op maatwerk gebaseerd 'Plan A+'. Daarbij wordt ook in ogenschouw genomen wat de consequenties zijn wanneer ook het mogelijke 'Plan A+' geen doorgang kan vinden, en er dus alsnog moet worden uitgeweken naar een voor de ondernemer

minder voor de hand liggend 'Plan X' met ongunstigere gevolgen voor de omgeving en samenleving.

Stap 5

Advies op maat

Op basis van de integrale beoordeling die door het casus-specifieke 'case team' wordt uitgevoerd in stap 2, 3 en 4, waarbij de obstakels, maatschappelijke meerwaarde en mogelijke onderbouwingen voor uitzonderingen op de regel zijn beoordeeld, wordt door het bureau een adviesrapport over de casus opgesteld, die bruikbaar is als advies aan zowel de ondernemer als aan de instanties die betrokken zijn bij de beoordeling van een aangepast plan. Het geeft immers specifiek inzicht in een passende bedrijfsontwikkeling voor de betreffende ondernemer binnen de lokale context en streefbeelden ('niet alles kan overal, maar wat kan daar wel').

Wat gebeurt er in deze stap:

Het bureau van uitvoeringsorganisatie rapporteert in deze stap over de integrale behandeling en beoordeling van het betreffende ondernemersplan. Dit gebeurt in de vorm

van een door de Blijversaanpak opgestelde adviesbrief met specifieke aanbevelingen, die twee richtingen opgaat. Ten eerste is het een advies aan de ondernemer, om zijn plan met maatwerk te verbeteren. Ten tweede is het ook een advies aan de instanties die betrokken zijn bij de goedkeuring van het aangepaste of nieuwe plan van de ondernemer. Zij ontvangen een adviesbrief met specifieke aanbevelingen over de case in het kader en perspectief van de Blijversaanpak.

En daarmee is de agrarische blijver weer aan zet

Dit advies bevat handvatten voor welke uitzondering op de bestaande regelgeving het nodig is om het plan doorgang te laten vinden, en hoe dit onderbouwd kan worden. Daarmee kan de ondernemer diens originele 'Plan A' doorontwikkelen tot 'Plan A+', of tot andere plannen voor het bedrijf of de locatie komen. Dit advies is altijd maatwerk, omdat het geënt is op de specifieke ondernemerscasus op diens bestaande locatie, altijd in de context van de omgeving, sectorgenoten en samenleving ter plekke.

INTERMEZZO:

TYPISCHE CASUÏSTIEK VAN BLIJVERSAANPAK-PRAKTIJKGEVALLEN

Iedere ondernemer – en dus iedere agrarische blijverscasus in Limburg – is uniek. Toch kunnen we de casuïstiek waarin de realisatie van bedrijfsontwikkelplannen dreigen vast te lopen, in algemene zin samenvatten in een achttal categorieën. Voor iedere categorie kan een specifieke, integrale beoordeling van een casus van betekenis zijn.

1. De strategische grondpuzzel

De strategische grondpuzzel is gericht op het ideale, bij de omgeving passende agrarisch grondgebruik met bijbehorende grondpositie van een agrarisch ondernemer – idealiter binnen een passende gebiedsinrichting op maat met een gebiedscollectief van agrarische ondernemers. Het doel hiervan is een betere benutting van landbouwgrond voor duurzame en gevarieerde voedselproductie, in een gebied waar de landbouw van grote maatschappelijke waarde is. Zoals inpassing van landbouw binnen de natuurrijke landschappen met cultuur-historische waarden van een boerenlandschap (zoals landschapsparken) of binnen stroomgebieden of waterwingebieden. Zie het als een soort moderne versie van 'ruilverkaveling'.

Het leggen van de strategische grondpuzzel – met herinrichting van de landbouwgronden – vergt een

masterplan met open verkenning van mogelijke grondtransacties en passende pachtconstructies. De grote vraag naar grond op de vrije markt, met bijbehorende prijsvorming, kan de ideale grondpuzzel voor specifiek agrarisch grondgebruik in de weg staan voor zowel de ondernemer als het gebied.

Wat kan de blijversaankpak betekenen?

De Blijversaankpak kan alle grondpuzzelaars aan dezelfde tafel brengen. Denk aan onder meer particuliere en publieke grondeigenaren, (ver-) pachters en relevante financiële instellingen. Het bijeenbrengen van deze cruciale actoren maakt het gezamenlijk leggen van de grondpuzzel mogelijk. Dit gebeurt dan met inachtneming van de ruimte die de omgevingsvisie en mededingingswetgeving voor overheidsinstanties kan bieden – dat is een meerwaarde van de Blijversaankpak.

2. Integrale verduurzaming

Voor relatief kleine stapsgewijze aanpassingen van de bedrijfsvoering volstaan de bestaande kaders voor vergunning en financiering. De situatie is anders als een bedrijf op integrale doelen (zoals energie, dierenwelzijn en circulariteit) structureel wil verduurzamen. Hiervoor zijn vaak meer complexe en innovatieve bouwkundige en/of technische aanpassingen nodig. De kans dat het plan daarbij op deelelementen vastloopt bij het aanvragen van omgevings- en natuurbeschermingsvergunningen of financiering, is daarbij groot.

Wat kan de blijversaankpak betekenen?

Met een gezamenlijke integrale beoordeling van de verduurzamingsplannen door de diverse partijen kan de Blijversaankpak voor andere inzichten vanuit de diverse invalshoeken zorgen om de maatschappelijk gewenste verduurzaming onder

voorwaarden te realiseren, met onderbouwde casus-specifieke ontheffingen op deelaspecten.

3. Integrale verbreding van het verdienmodel

Steeds meer agrarische ondernemers verkennen de mogelijkheden voor verbreding van de bedrijfsvoering met maatschappelijke activiteiten op en rond het agrarische bedrijf, zoals het inrichten van een korte keten met een boerderijwinkel, agrotourisme, en activiteiten gericht op zorg (kinderopvang, dagbesteding). Een struikelblok is dat deze activiteiten niet altijd passen binnen de kaders van het bestemmingsplan (o.a. rond bouwvergunningen en bestemmingsplannen die daarin niet voorzien).

In dit kader vraagt de toenemende interesse in sport en ontspanning met paarden specifieke aandacht. Met name in Limburg is het van belang ook oog te hebben voor een passende ontwikkeling van de paardenhouderij binnen het landelijk gebied.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

Met een gezamenlijke integrale beoordeling van de verbredingsplannen door de diverse partijen kan de Blijversaanpak voor bredere inzichten zorgen om de beoogde activiteiten onder voorwaarden te kunnen realiseren als deze activiteiten ook voor de samenleving waardevol en van belang zijn.

4. Realiseren van woonruimten

Een meer ingrijpende en complexe vorm van verbreding is het realiseren van woonruimten op en rond het agrarisch bedrijf. Dit kan bijvoorbeeld voor familie zijn, in het kader van bedrijfsopvolging (het zogenaamde multigenerationeel wonen, met mantelzorghuisvesting voor de uittredende generatie en/of starterswoningen voor de intredende generatie), of voor (tijdelijke) medewerkers of andere specifieke doelgroepen (zoals bijvoorbeeld woongemeenschappen in een agrarische setting). Het is niet altijd eenvoudig om vergunning en of aanvullende financiering te krijgen voor woningbouw op een terrein met agrarische bestemming.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

Met een gezamenlijke integrale beoordeling van de bewoningsplannen door de diverse partijen kan de Blijversaanpak voor bredere inzichten zorgen om de extra woonruimtes onder voorwaarden te kunnen realiseren met casus-specifiek maatwerk.

5. Biologische, natuurinclusieve en regeneratieve land- en tuinbouw

De bestaande generieke kaders voor vergunningverlening, financiering en agrarische grondmarkt staan soms op gespannen voet met de ontwikkelingsruimte die nodig is om aan de randvoorwaarden voor biologische land- en

tuinbouw te kunnen voldoen. Ook beperken ze de solide basis voor de investeringen, die nodig is om over te schakelen. Dat geldt in zekere mate ook voor regeneratieve en natuurinclusieve land- en tuinbouw.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

Omdat biologische en natuurinclusieve land- en tuinbouw maatschappelijk als gewaardeerde landbouwworm gezien wordt, verdient het een passende beoordeling van de plannen voor omschakeling en doorontwikkeling van bedrijfsvoering. Daarbij rekening houdende met het specifieke karakter om binnen de kaders van het biologische keurmerk of natuurinclusieve prestatie indicatoren te kunnen werken.

6. Boer als beste buur van de natuur of water

Agrarisch ondernemen nabij kwetsbare (bijvoorbeeld stikstofgevoelige) natuur vraagt om een focus op passende landbouw met lokaal maatwerk. Dit geldt ook voor waterwingebieden en voor afwatering kritische stroomgebieden. Een goede afstemming tussen de agrarische ondernemer(s) en de natuur- en terreinbeherende organisatie(s), waterschap en drinkwatermaatschappij met oog voor elkaars belangen is daarbij cruciaal om te komen tot een economisch haalbare omschakeling naar extensievere of minder belastende vormen van

landbouw en landbouwkundig gebruik voor de agrarisch ondernemer.

Vanuit natuurbeheer gezien kan dat ook de vraag zijn naar nuttige landbouwactiviteiten in de aangrenzende natuur. Dit creëert een vloeiende overgangszone waarin ook het toekomstperspectief voor agrarische blijvers behouden blijft.

In het kader van ecologisch waterbeheer zijn er opties voor biologische waterzuivering met behulp van microbiom-rijke helofytenfilters op aangrenzende landbouwgrond. Dit als alternatief voor de gangbare vrije afwatering of complexe aansluiting op riolering. Het is echter niet altijd mogelijk de benodigde vergunning en/of financiering te krijgen voor de aanleg van een helofytenfilter op een terrein met agrarische bestemming.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

De Blijversaanpak kan agrarische ondernemers aan naburige terreinbeherende organisaties, waterschap en drinkwatermaatschappij koppelen om zogenaamde “burendeals” te ontwikkelen, ondersteund door andere instanties die randvoorwaardelijk aan zo een soort deal bij kunnen dragen. Hierbij horen ook passende regelingen voor de financiering, waarbij gezocht wordt naar compensatie voor het verlies van

grondwaarde met een langjarig verzekerde vergoeding voor geleverde ecosysteemdiensten op agrarische gronden of in naburige terreinen van natuurbeheerders, waterschap of drinkwatermaatschappij. Daarbij kan ook gekeken worden naar een stapeling van vergoedingen in het kader van zowel agrarisch natuurbeheer (ANLb) als strikt natuurbeheer (NNN), en ook waterbeheer.

7. Beheer van bufferzones nabij natuurgebieden.

Als gevolg van natuurherstelmaatregelen in natuurgebieden (zoals vernatting om verdroging en verzuring tegen te gaan) zijn de aangrenzende landbouwgronden soms niet meer geschikt voor een verdienstelijke landbouw. Voor de agrarische ondernemers kan er, binnen de kaders van een gebiedscollectief, wel ander passend en economisch rendabel landgebruik mogelijk zijn. Bijvoorbeeld door de overgangszone als energielandschap met beperkt agrarisch medegebruik opnieuw in te richten.

Omdat het de schaal van gebiedsontwikkeling heeft, is samenwerking met diverse overheidsinstanties (met de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden die daarbij in het geding zijn), een vereiste. Dat vraagt om een planmatige en strakke regie.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

De Blijversaanpak kan alle puzzelaars aan dezelfde tafel brengen. Denk aan onder meer particuliere en publieke grondeigenaren, (ver)pachters en relevante financiële instellingen. Het bijeenbrengen van deze cruciale actoren maakt het gezamenlijk leggen van de grondpuzzel mogelijk. Dit gebeurt dan met inachtneming van de ruimte die de omgevingsvisie en mededingingswetgeving voor overheidsinstanties kan bieden – een meerwaarde van de Blijversaanpak.

8. Bedrijfsverplaatsing.

Bij een bedrijfsverplaatsing kunnen gebruiksrechten niet zomaar meeverhuizen, omdat ze locatie-specifiek zijn. Zeker wanneer dit over gemeentegrenzen heengaait, omdat tussen gemeenten ook verschillende afwegingskaders kunnen gelden.

Wat kan de blijversaanpak betekenen?

Met een integrale beoordeling van de plannen voor bedrijfsverplaatsing door de diverse partijen die de verantwoordelijkheid hebben voor de oude en nieuwe locatie(s), kan gezamenlijk naar een passende en vloeiende overgang worden gezocht.

**SAMEN WERKEN
AAN DE
BLIJVERSAANPAK**

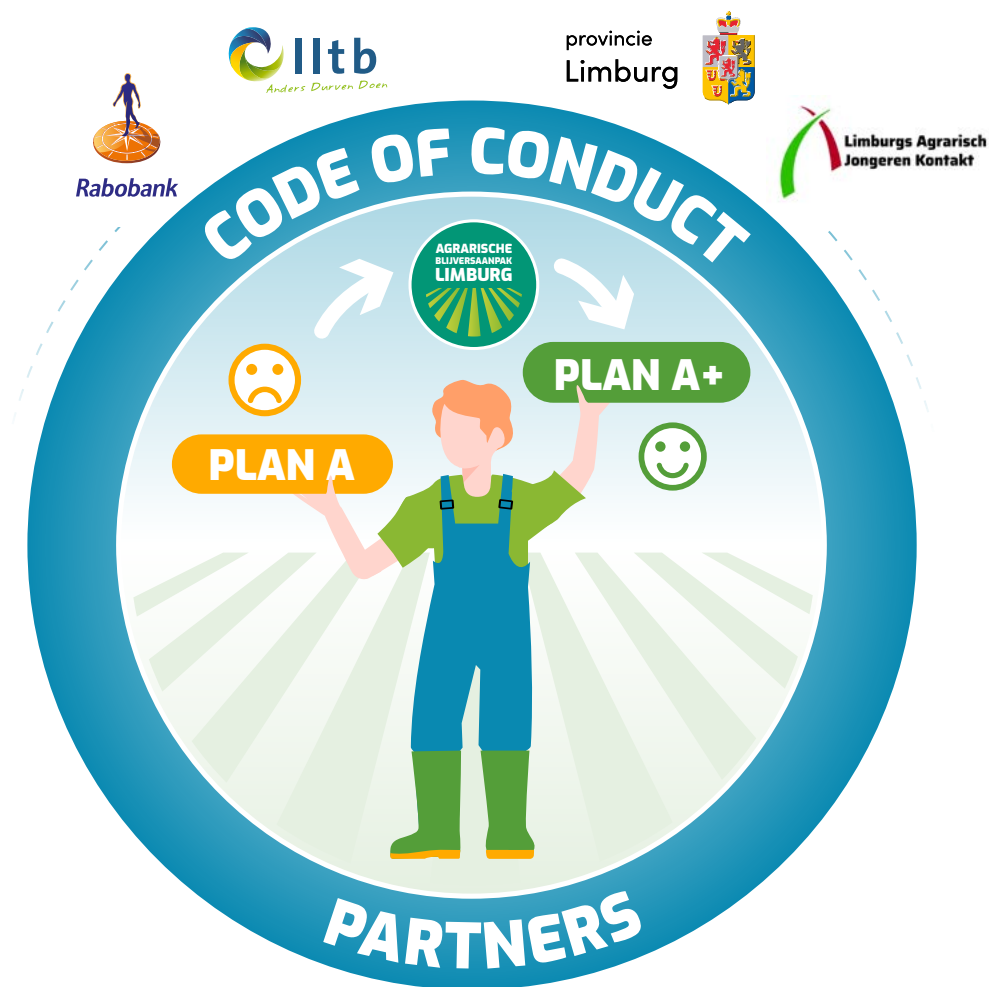
Samen werken aan de Blijversaanpak

De 'Agrarische Blijversaanpak Limburg' is gestart als een initiatief van de Provincie Limburg en de Limburgse Land- en Tuinbouw Bond (LLTB), om te zorgen dat er voor de agrarische ondernemers die door willen ontwikkelen, of een bedrijf over willen nemen of starten, passende ruimte met toekomstperspectief is. Ook vanwege het belang van de land- en tuinbouw voor een leefbaar en vitaal landelijk gebied.

Bij de ontwikkeling hiervan zijn ook het Limburg Agrarisch Jongeren Kontakt (LAJK) en de Rabobank betrokken. Het LAJK omdat de jonge agrarische ondernemers, die op het punt staan om hun bedrijf toekomstbestendig door te ontwikkelen en daarop te investeren, een belangrijke doelgroep vormen. En de Rabobank vanwege de brede kennis over de dilemma's die spelen bij het ontwikkelen van agrarische bedrijfsplannen.

De Blijversaanpak kan echter alleen slagen als er een breder scala aan (Limburgse) instanties en organisaties daaraan hun medewerking verlenen.

Daarom is er contact gelegd met nog 21 andere organisaties die van belang zijn voor een succesvolle implementatie van de Blijversaanpak in Limburg. Bijvoorbeeld door met kennis en experts bij te dragen aan de 'case teams' die rond specifieke casussen worden geformeerd, zodat er daadwerkelijk sprake is van een integrale beoordeling van de cases vanuit verschillende invalshoeken met gezamenlijke kennisdeling en co-creatie. Maar ook in de vorm van het aandragen van casussen naar de Blijversaanpak. Casussen rond agrarische ondernemers die zij in de praktijk tegenkomen en voor hen waardevol zijn. Het mes snijdt dus aan twee kanten: wie bijdraagt aan de Blijversaanpak krijgt hier ook toegang toe.

Gemeenten

De belangrijke rol die gemeenten hebben in de voorgestelde Blijversaanpak komt voort uit het locatiespecifieke karakter van de beoordeling van de casussen – het ondernemersplan van die ene agrarische ondernemer op die specifieke locatie beoordeeld vanuit het perspectief van lokale maatschappelijke waarde en waardering. Dit karakter maakt dat de lokale overheid (gemeente) daar een grote betrokkenheid bij heeft, met een integrale visie en een relevante lokale kennis van zaken. Gemeenten kunnen in de Blijversaanpak dan ook een belangrijke orkestrerende rol spelen.

Van de 31 Limburgse gemeenten is met een 8-tal gemeenten gesproken, verspreid over Limburg, en waar landbouw een stempel drukt op de samenleving en omgeving. Het gaat daarbij in eerste instantie om de vier gemeenten die – als vertegenwoordigers van de vier deelgebieden Maasduinen, Peel, Meinweg en Zuid-Limburg – een rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van het Limburgse Plan voor het Landelijk Gebied (LPLG 'Wie sjoen os Limburg is'): Bergen, Weert, Roerdalen en Beekdaelen. Daarnaast is gesproken met twee gemeenten die – in het kader van diverse stoppersregelingen – de hotspots vormen van stoppende ondernemers, met ook consequenties voor de niet-stoppende 'blijvers': Nederweert en Venray. Deze gemeenten zijn om die reden ook aangemerkt voor de pilot De Peel binnen de landelijke 'LVVN Ondernemersplan-aanpak'. Tenslotte is gesproken met twee andere gemeenten in de Peel met een casuïstiek die relevant kan zijn voor beoordeling met de Blijversaanpak: Peel en Maas en Horst aan de Maas.

Belangrijke actoren in het landelijk gebied

Indien bij de beoordeling van een ondernemersplan ook de maatschappelijke waarde van de omgeving wordt meegenomen, is het van belang om de belangen en ideeën van naburige actoren in het buitengebied mee te wegen.

Met name rond beheer van publieke goederen als water en natuur, maar ook rond particulier grondbezit en duurzame investeringsfondsen. Daarom zijn organisaties als Waterschap Limburg, Waterleiding Maatschappij Limburg, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, het Limburg Landschap, Limburgse Particulier Grondbezit, ASR Limburg en het Elisabeth Strouven Fonds gevraagd om met de Blijversaanpak mee te doen. Deze acht organisaties zien op voorhand een wederkerige meerwaarde in deelname aan de Blijversaanpak, in de samenwerking en afstemming met specifieke agrarische ondernemers als die in de casussen worden belicht. Ook zien zij een belang dat ze in het kader van overleg met bepaalde agrarische ondernemers een casus kunnen voordragen.

Specifieke belangenbehartigende organisaties

In het landelijk gebied zijn natuur, milieu en boer nauw met elkaar verbonden. Voor het integraal beoordelen van specifieke (onderdelen van) ondernemersplannen die raakvlakken met en/of invloed op de natuur, het landschap, natuurbeheer of recreatiegebied zijn ook de volgende vier partijen geconsulteerd over de Blijversaanpak: de Natuur en Milieufederatie Limburg, Natuurrijk Limburg, Biologisch Limburg en Limburg Paardensport. Ook deze vier organisaties zien dat ze vanuit de specifieke belangen waar ze voor staan een constructieve en voor hen ook belangrijke bijdrage aan de Blijversaanpak kunnen leveren.

Netwerkorganisaties

Er zijn in Limburg een aantal netwerkorganisaties waar bovengenoemde partijen al met elkaar overleg hebben over de ontwikkelingen in het Limburgse landelijk gebied (zoals de Plattelandscoalitie) en rond de Limburgse landbouw (zoals het Platform Vitale Veehouderij). Met deze organisaties is gesproken om te bezien of de 'Blijversaanpak' een instrument van betekenis kan zijn in het concretiseren van gebiedsprocessen, waar ook ruimte voor

plannen van agrarische ondernemers een belangrijke rol in spelen. Daarbij kan ook worden gedacht aan een aansluiting van de Stuurgroep Blijversaanpak, bij het bestuurlijk overleg van een van deze netwerkorganisaties.

Andere initiatieven

Er lopen in Limburg nog enkele andere nationale trajecten die bedoeld zijn om blijvende agrarische ondernemers te ondersteunen met het ontwikkelen van goed doordachte en passende ondernemersplannen, en daarmee raken aan de voorgestelde Blijversaanpak. Dat geldt met name voor BoerenPerspectief en LVVN Ondernemersplan. Daarom is met kwartiermakers van deze initiatieven afgestemd hoe de Blijversaanpak op deze trajecten kan worden gezwaluwstaart.

BoerenPerspectief kan met zijn insteek ondernemers ondersteunen in het kiezen van een toekomstige ontwikkelrichting. De uitwerking hiervan tot een volwaardig 'Plan A' kan dienen als input voor de Blijversaanpak. Voor het 'Ondernemersplan' geldt dat dit de kaders biedt voor een goed ondernemersplan dat past op de algemene opgaven. Daarbij is er in deze aanpak sprake van een 'maak het mogelijk-tafel' van de gezamenlijke overheden. Voor hen kan het adviesrapport van een casus die in de Blijversaanpak nader is beschouwd van waarde zijn. Of andersom: als ook betrokkenheid van niet overheidspartijen nodig is om een specifieke casus vanuit een gebiedsspecifieke benadering nader te beschouwen, kan ook een beroep worden gedaan op de Blijversaanpak.

Tenslotte is er een initiatief voor inrichting van een Landbouwloket als centraal aanspreek- en informatiepunt voor agrarische ondernemers. Het is voor de hand liggend te zien of het 'Bureau' van de Blijversaanpak daar dan bij kan aansluiten.

Draagvlak

Alle geconsulteerde organisaties tonen een grote bereidwilligheid om aan te sluiten bij en mee te werken aan de Blijversaanpak. De gedeelde intentie is hierbij om in gezamenlijkheid de duurzame ambities van blijvende agrarische ondernemers te ondersteunen en zo te werken aan een Limburgse land- en tuinbouw die waarde toevoegt aan haar omgeving, de maatschappij én de ondernemer.

Daarbij geldt overigens wel dat het adviesrapport van de Agrarische Blijversaanpak Limburg over een casus een ruggensteun aan de ondernemer is om een 'Plan A+' te ontwikkelen. Het is daarmee evenwel geen onvoorwaardelijke vrijbrief voor goedkeuring of instemming door bevoegd gezag, en beperkt niet het recht op bedenkingen en bezwaar als specifieke belangen toch in het geding zijn.

In het adviesrapport zal daarom specifiek worden benoemd binnen welke randvoorwaarden het advies geldt, en zullen beschouwende opmerkingen van partijen die aan de integrale beoordeling van de case hebben bijgedragen specifiek worden benoemd.

INTERMEZZO:

HOE ZIET DE SAMENWERKING ER UIT?

Het voorstel is dat de partijen die hebben aangegeven in gezamenlijkheid bij te willen dragen aan de Agrarische Blijversaanpak Limburg met elkaar een stuurgroep vormen, op niveau van bestuurder/hoger management. Daaronder wordt een klein uitvoeringsbureau ingericht dat zorg draagt voor de uitvoering van de aanpak. Dat wil zeggen van de intake van een casus tot aan het uitbrengen van een adviesrapport over die casus. Met inzet van een casus specifiek 'case team', bestaande uit relevante experts van de deelnemende partijen, met kennis die voor de betreffende casus van belang is.

Zie voor meer informatie het Intermezzo "Voorstel Organisatie" (zie pagina 15) eerder in dit document. Nog belangrijker dan de organisatie is de werkwijze die wordt gehanteerd.

De Blijversaanpak is gericht op maatwerk:

op basis van een unieke beschouwende beoordeling van een ondernemersplan van die ene ondernemer op die ene plaats, tegen de achtergrond van algemene kaders die er zijn voor agrarische ondernemers, én ook specifieke kaders die gelden vanuit de directe omgeving in belang van samenleving en landschap in dat gebied. Dat vraagt om een open beschouwing, die verder gaat dan toetsen aan generieke criteria, met oog voor de specifieke situatie, met respect voor verschillende belangen: van de ondernemer, van de samenleving en van de omgeving. Dat staat in de samenwerking rond de Blijversaanpak dan ook centraal.

Maatwerk blijft mensenwerk:

van alle betrokkenen bij een casus wordt een open houding en mindset verwacht, evenals de bereidheid om gezamenlijk tot de best passende beschouwing te komen, met daarop gebaseerd een voorwaardelijk advies met een helder perspectief. Dat vraagt om het durven denken in mogelijkheden binnen de maatschappelijke grenzen. "Niet alles kan overal", maar wat kan waar wel?

Mensenwerk behoeft een gedragscode:

bovengenoemde manier van samenwerken vraagt om een morele investering van betrokken partijen. Daarom maken we hier door middel van een gedragscode gedegen afspraken over. Deze gedragscode geeft richting aan de manier waarop alle betrokkenen met elkaar samenwerken. Hoe we met elkaar omgaan, wat onze intenties zijn en hoe we gezamenlijk onze doelen willen bereiken.

Een gedragscode behoeft onafhankelijk toezicht:

op het nakomen van de afspraken over de te volgen werkwijze binnen de Blijversaanpak, en of daarbij de gedragscode qua 'mensenwerk' wordt nageleefd en gerespecteerd. Een klein comité zal dat toezicht uitvoeren, reflectief en richtinggevend. Het comité zal bestaan uit een 3-tal onafhankelijke, deskundige en gezaghebbende personen, die het geheel op afstand overzien. Wanneer zij gevraagd of ongevraagd constateren dat deelnemende instanties processen en afspraken onvoldoende of onzorgvuldig naleven, spreken zij de bestuurders van die organisaties daarop aan. Hiermee wordt de effectiviteit, betrouwbaarheid en integriteit van de Blijversaanpak (tijdens de uitvoering) gewaarborgd.

IMPLEMENTATIEPLAN: VAN HANDREIKING NAAR HANDLEIDING

Implementatieplan: van handreiking naar handleiding

De voorliggende handreiking voor de Agrarische Blijversaanpak Limburg beschrijft een nieuw ontwikkelde methodiek, op basis van een brede consultatie bij betrokken en relevante partijen. Omdat deze ontwikkelingsopgave dusdanig complex is gebleken, moet de waarde van de methodiek die in deze handreiking is gepresenteerd zich in de praktijk nog bewijzen.

De initiatiefnemers hebben zich uitgesproken om het komend jaar 'de proef op de som' te nemen, door de Blijversaanpak in de praktijk te toetsen. Hierin worden de haalbaarheid en het draagvlak voor de Blijversaanpak getoetst aan de hand van meerdere concrete praktijkcasussen van verschillend karakter, verspreid over diverse deelgebieden in Limburg. In deze proefperiode zullen parallel daaraan ook de inrichting van de uitvoeringsorganisatie en de juridische verankering nader worden uitgewerkt.

De 'proef op de som' met gemeente als hoeksteen

Van de acht gemeenten die benaderd zijn, willen de meesten in 2025 mee werken aan het indienen van één of enkele actuele en illustratieve casussen door agrarische ondernemers in hun gemeente voor een behandeling conform de Blijversaanpak zoals die in deze handreiking is geschetst. Zie het volgend 'intermezzo' voor meer informatie.

Met gemeenten als hoeksteen van de praktijkproeven hebben is er de mogelijkheid de beoordeling van ondernemersplannen integraal en situatie-specifiek te doen. Dit gebeurt dan in aansluiting op de gebiedsgebondenheid, sociaaleconomische belangen en omgevingsvisie van de betreffende gemeente. Met dit plaatsgebonden gemeentelijk of regionale beoordelingskader kan worden getoetst of ondernemersplannen bijdragen aan het beoogde toekomstbeeld van een gebied.

Inrichting uitvoeringsorganisatie

Om de 'proef op de som' snel te kunnen realiseren zal er op korte termijn een werkorganisatie voor de uitvoering van de Blijversaanpak moeten worden opgezet en zal de stuurgroep van deelnemende organisaties moeten worden geïnstalleerd. Ook zullen er voor het onafhankelijke toezicht geschikte kandidaten moeten worden geworven. Het is de bedoeling om alle drie de bovengenoemde

zaken in het tweede kwartaal van 2025 in een voorlopige setting operationeel te maken. Voorwaarde is dan wel dat voor de 'proef op de som' in de tweede helft van 2025 een afdoende werkbudget beschikbaar wordt gesteld.

Juridische verankering

Om de rechtsgrond voor ontheffingen te kunnen verlenen wordt voorzien deze aanpak vast te leggen in de provinciale verordening horende bij de Provinciale Omgevingsvisie Limburg (POVI) en in gemeentelijke beleidsnota's horende bij de gemeentelijke omgevingsvisies. Voor de juiste formulering wordt in 2025 specifiek (juridisch) advies ingewonnen.

Het streven is om deze handreiking op basis van de leerervaringen in 2025 om te vormen tot een handleiding voor uitvoering van de Blijversaanpak, voor definitieve uitrol vanaf medio 2026. Ook daarvoor zal dan een structureel budget georganiseerd moeten zijn.

INTERMEZZO: DE PROEF OP DE SOM

De Blijversaanpak biedt de mogelijkheid tot een genuanceerde, integrale beoordeling van specifieke agrarische ondernemersplannen. In deze plannen moet de balans worden gevonden tussen perspectief voor de ondernemer, het omgevingsbelang en de algemene richtlijnen en (beoordelings-)kaders voor agrarische activiteiten. Dat is maatwerk – en dus mensenwerk – en vraagt om finesse, souplesse en zorgvuldigheid. Daarom is het van belang dat de werkwijze uit deze handreiking zijn waarde in de praktijk bewijst, waarbij alle betrokken partijen open staan al doende te leren van het proces.

Daarom wordt voorzien om in de tweede helft van 2025 proef te draaien met de toepassing van de Blijversaanpak op een select aantal casussen binnen acht Limburgse gemeenten, waar landbouw zeer relevant is voor de leefomgeving op het gebied van identiteit, sociale cohesie, lokale economie, landschap en natuur. De te selecteren casussen zijn concrete voorbeelden van de typische casuïstiek voor de Blijversaanpak, zoals die in het intermezzo in hoofdstuk 2 van deze handreiking is samengevat.

De betreffende gemeenten zijn in principe bereid om de casussen te orkestreren, mits er aan de volgende voorwaarden wordt voldaan: ten eerste wordt er een tijdelijke organisatie voor de rol 'Blijversaanpak-bureau' aangesteld. Ten tweede stellen partijen die deelnemen aan de Blijversaanpak en over relevante deskundigheid

voor desbetreffende casus beschikken, menskracht beschikbaar in de rol van 'case team'. Ten derde wordt er een 'onafhankelijk toezichtsorgaan' aangesteld. En ten vierde is er voldoende budget beschikbaar om de externe kosten voor de 'proef op de som' casussen te dekken.

In het tweede kwartaal van 2025 zullen met de gemeenten de casussen voor de 'proef op de som' geselecteerd worden. De gemeenten worden dan gevraagd kerninformatie aan te dragen over:

- Karakteristiek en het belang van de lokale landbouw.
- Casuïstiek waar in de 'proef op de som' voor wordt gekozen.
- Lokale en regionale beleidskaders waar in de Blijversaanpak aan getoetst kan worden.

Gemeenten die zo mogelijk gaan proefdraaien

VERANTWOORDING

Colofon

Initiatiefnemers:

De Limburgse Agrarische Blijversaanpak is een initiatief van de **Provincie Limburg** en de **Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB)** om agrarische ondernemers die een duurzame bedrijfsontwikkeling voorstaan te ondersteunen in het creëren van een gedragen en solide toekomstperspectief te bieden. Deze handreiking geeft inzicht in, en richting aan, de praktische uitwerking van deze ambitie.

Stuurgroep:

- **Provincie Limburg:** Jasper Kuntzelaers, gedeputeerde Landbouw
- **LLTB:** Thijs Rompelberg, voorzitter
- **Limburgs Agrarisch Jongeren Kontakt:** Frank Eijking, voorzitter
- **Rabobank:** Ron Vanlier, directeur Food & Agri Limburg
- **Imagro:** Roel Schutten, directeur Leefomgeving

Kwartiermaker: Martin Scholten, Imagro

Projectteam:

- **Provincie Limburg:** Jos Willekens & Carmen Eggen
- **LLTB:** Bert Vergoossen & Ellen Huls
- **LAJK:** Guido Brouwers & Frank Eijking
- **Rabobank:** Merijn Luijckx
- **Imagro:** Dennis Engels

Vormgeving en opmaak: Imagro, Ottersum

DE AGRARISCHE BLIJVERSAANPAK LIMBURG

HANDREIKING

31 maart 2025

